

Oikosulkuja sähköisen viestinnän piirissä

Women & Electronic Mass Media -tunnuksella kutsuttiin tiedotusopin naistutkimuksesta kiinnostuneita kuuntelemaan alan merkittävimpiä guruja Kööpenhaminaan 7.-11. huhtikuuta 1986. Konferenssiin osallistui yli 100 tiedenaista ja -miestä lähinnä angloeurooppalaisen kulttuuripiirin maista. Kokouksen yhdeksi keskeisimmäksi hahmoksi nousi kuitenkin yhdysvaltalainen E. Ann Kaplan, joka piti peräti kaksi pääalustusta. Konferenssin aineisto julkaistaan *Medie/Kultur* -lehdessä tulevana syksynä ja osa siitä tullaan todennäköisesti esittelemään myös *Tiedotus-tutkimus*-lehden lukijoille.

Konferenssi alkoi kylmän koleassa kevätsäässä tutustumalla Tanskan television toimitiloihin ja tuotantolaitoksiin. Ensimmäisen päivän teemana oli naisen kuva televisioruudussa. Sissel Lund Ruotsista aloitti kertomalla tutkimuksestaan, jossa käsitellään erityisesti naisille suunnattuja ohjelmia ja naisten informaation tarvetta. Naisten osallistuminen perinteisille julkisen elämän aloille on ollut vähäistä ja varsinkin televisio välineenä näyttää "hylkivän" naisia. Toisaalta on havaittu, että naisetkin ovat penseitä uusia

sähköisiä viestintävälineitä kohtaan. Tutkijat ovat pohtineet television luonnetta informaatiovälineenä - onko olemassa tietty televisiolle ominainen esitystapa, jonka naiset kokevat itselleen vieraaksi? Koska kaikki ns. kova uutis- ja ajankohtais-tiedon välitys on pääosin miesten käsissä, on oletettavaa, että myös esitystavassa otetaan enemmän huomioon miesten tarpeet.

Birgitte Tufte ja Else Jensen alustivat nuorten tyttöjen kulttuuria ja television käyttöä koskevasta tutkimuksesta. Projektissa tutkitaan murrosikäisiä kööpenhaminalaisia nuoria, opastetaan heitä videoiden käyttöön ja selvitetään nuorison alakulttuureja. Paul Willis on osoittanut tutkimuksillaan, että tytöt suljetaan pois poikien maskuliinisesta alakulttuurista jo melko varhain. 12-14 -vuotiaille tytöille samastuminen äitiin on tärkeää, pojat taas etsivät malleja isästään. Tyttöillä on havaittu taipumusta kääntää aggressiot itseensä, pojilla taas ympäristöön. Kiinnostavaa oli Tuften ja Jensenin kuvaus tyttöjen alakulttuurista, jota he kutsuivat nimellä "room culture". Tyttöjen keskinäiset suhteet ovat hyvin emotionaalisia

ja he ympäröivät itsensä huoneen seinälle kiinnitetyillä julisteilla, koristeilla ja idolien kuvilla. Musiikilla ilmenetään yksilöllisyyttä ja erottautumista omasta perheestä, mutta tytöillä se toimii myös eräänlaisena romanttisena taustamateriaalina. Television ja videoiden käyttö eroaa sukupuolten välillä jo varsin varhain. Murrosikäiset pojat orientoituvat viihteeseen, jännitykseen ja urheiluun, tytöt taas katsovat mielellään sarjafilmejä ja rakkaus- sekä nuorisoelektroonisia.

Kun nuoret saivat itse tehdä televisio-ohjelmia, tyttöjen tekemisissä töissä korostui ryhmän sosiaalinen kiinteys ja ihmissuhteet. Tekninen muoto ei saanut osakseen paljon huomiota. Pojat taas tekivät selvästi tietyn "muotoisia" esityksiä ja kiinnittivät huomiota tekniikkaan (esim. lännenfilmi).

E. Ann Kaplan kertoi tutkimuksesta, joka käsitteli katsojan konstruointia amerikkalaisissa rock-video -ohjelmistoissa. Hänen teoreettiset lähtökohdansa ovat feministisessä filmiteoriassa ja psykoanalyysissa. Konferenssiyleisö sai nähdä eri "genreihin" kuuluvia rock-video -esityksiä, joiden Kaplan katsoi konstruoivan erilaisia katsojatyyppejä. Näitä oli hänen mukaansa viisi: 1) "klassinen" voyeristinen/fetisistinen katse (tunnettu Hollywood-filmeistä); 2) fallinen katse (aggressiivinen miehinen identifikaatio joka liittyy falloksen voimaan); 3) esi-symbolinen katse (herättää alkuperäisen feminiinisen identifikaation; samastuminen äitihahmoon); 4) "feministinen" katse yhteiskunnallisesti tiedostavassa videosanomassa ja 5) "naisinen" (female) katse (ilmeilee näkemisen hallitsevien rakenteiden kuiluissa tai videoissa, joissa naistähdet kääntävät pääläelleen dominoivat näkemisen tavat).

Kaplanin toinen esitys liittyi

teemaan, joka koski naistutkimuksen metodologiaa. Hän keskittyi erityisesti psykoanalyttisten ja semiootisten metodien käyttöön televisiotutkimuksessa.

Toisen päivän teemana oli naisille suunnattujen televisio-ohjelmistojen analyysi. Michelle Mattelart käsitteli Latinalaisen Amerikan naisille suunnattuja saippuaaoppereita (telenovellas) ja niihin liittyviä yhteiskunnallisia taloudellisia kytkentöjä. Kiinnostavaa on, että yhden saippuaaopperan yhteyteen liitettyjen mainosten kokonaismäärä saattaa nousta jopa 20 minuuttiin. Charlotte Brunsdon puhui brittiläisistä saippuaaoppereista, joista oli esillä Suomessakin tunnettu Leskien keikka. Konferenssiyleisö sai nähdä sarjafilmin päätösjakson. Vaikka filmin päähenkilöt olivat poikkeuksellisesti naispuolisia, loppuratkaisut uitettiin kuitenkin selviin sukupuolistereotyyppioihin.

Italialainen Gioia Longo alusti kaupallisesta vaikutuksesta valtiolliseen televisiotuotantoon otsikolla *Aerobic Hostesses in Talk Shows*. Italiassa on tehty paljon selvityksiä RAI:n ohjelmien sisällöistä tasa-arvonäkökulmasta. Otoksissa, jotka tehtiin television 1. ja 2. kanavilla, tarkasteltiin uutisissa esiintyneiden naisten osuutta. 1. kanavan uutisista, joita oli tutkimuksessa yhteensä 14 t 41 minuuttia, kerrottiin 15 minuuttia ja 16 sekuntia naisia käsittelevistä asioista. 2. kanavalla tilanne oli jokseenkin samanlainen. Kun naisista kerrottiin, tapaukset olivat sensaatioita - naisen murhayritys tai kuuluisan näyttelijättären onnettomuus - tai kulttuurin piiristä: kirjallisuuspalkinto. Gioia Longo kertoi myös suosituista Rafaela Carran ohjelmista, jotka keskittyvät yhden naisjuontajan ympärille. Carra on erittäin tehokas ja monipuolinen: hän juontaa, tanssii, laulaa, näyttelee ja esiintyy televisiossa joka

päivä suorissa lähetyksissään.

Tutkijat ovat kiinnittäneet huomiota tällaisten "supernaisjuontajien" persoonallisuuden piirteisiin: heidän tulee olla hauskoja, sieviä, menestyviä, eloisia, kauniita, elegantteja - mutta myös ammatillisesti hyviä. He ovat ystävällisiä ja sensitiivisiä, mutta heidän vartaloaan ei esitetä ohjelmissa varsinaisena seksuaaliobjektina. Gioia Longo totesikin heistä: miracles! (Saman tyyppinen supernaistendenssihän on havaittavissa myös suomalaisessa naisten lehdissä. Haastateltaviksi valikoituvat nykyisin naiset, jotka väsymättä hoitavat sekä kodin että uran).

Italian valtio on myös tukenut ilmeisesti melko paljon tällaisia naiskuvaselvityksiä.

Kanadalainen Gertrude J. Robinson aloitti tutkimusmetodeja pohdiskelevan teemapäivän alustuksellaan **Women's Perspectives on Mass Media Reseach**. Hän kävi seikkaperäisesti läpi naistutkimuksen eri vaiheita Yhdysvalloissa ja Kanadassa. Hän erotteli vaiheet seuraavasti:

I Konservatiivinen/Funktionalistinen (1950-1969)

- Pääpaino sukupuolten eroavuuksissa ja argumenteissa, joiden mukaan on olemassa "luonnollinen" pohja epätasa-arvolle. Selityksiä etsitään lähinnä biologiasta, psykologiasta ja sosiaalisista tekijöistä.

II Feministiset tutkimukset (1970-)

- Päähuomio naisten poissulkemiseen ja diskriminaatioon yhteiskunnallisten resurssien jakautumisessa (taidot, valta, prestige, voima). Erityisesti painotetaan "ideologisia" tekijöitä, jotka strukturoivat vallan hierarkiajärjestelmän. Feministiselle tutkimukselle tämä on "patriarkaatti".

III Marxilaiset tutkimukset (1970-)

- Painopiste yhteiskunnan tavoissa organisoida tuotantoa ja ideologioissa, jotka kehittyvät tuotantoa kontrolloivien luokkaetujen turvaamiseksi.

si. Naisten vaihteleva asema on nähty yhteydessä tuotannon alueen muutoksiin.

IV Viestinnälliset/Symboliset tutkimukset (1965-)

- Pääpaino siinä, miten "merkityksiä luodaan" yksilöllisellä ja sosiaalisella tasolla kielellisten ja muun tyyppisten koodien kautta.

Helen Baehr Lontoon Polytechnic Centerista jatkoi metodista erittelyä pohtimalla naistutkimuksen opettamisen ongelmia. Hänen "tiedekuntansa" on nimeltään Factory of Arts ja se keskittyy lähinnä televisio- ja videotuotannon tutkimukseen ja opetukseen. Helen Baehrin erikoisalue on Feminist Media Studies, joka hänen mielestään on selvästi erotettava feministisestä elokuvatutkimuksesta. Hän on selvittänyt sitä, kuinka tiedotustutkimuksen perinteesen voisi kohdistaa feminististä kritiikkiä. Hän kävi läpi muutamia paradigmaattisia amerikkalaisen mass communication -perinteen tutkimuksia, mm. Lazarsfeldin yleisötutkimuksia, jotka ovat tunnettuja two-step-flow -teoriakehittelyistä. Näissä tutkimuksissa ei naisten osuuteen kiinnitetty mitään huomiota. Tutkimuksissa todetaan, että "naisilla ei ole motivaatiota osallistua politiikkaan", muttei olla kiinnostuneita selvittämään, miksi. Mielipiteen johtaja -tutkimukset vaatisivat myös uudelleenarviointia naisnäkökulmasta. Naisten joukkotiedotusvälineiden käyttömotiveiksi on useissa tutkimuksissa (uses and gratification) esitetty eskapismia ja rentoutumista. Naiset kuluttavat paljon saippuaopperaviihdettä, mutta tutkimuksissa ei kysytty, miksi naiset tarvitsevat rentoutumista ja pakoa todellisuudesta. Baehrin termi kuului: "reworking of research".

Baehr kritisoi myös ns. päiden laskemista tasa-arvotutkimuksissa. Ne eivät selvitä sitä, milloin onkin

kysymys pelkästään "miehistä naisten vaatteissa". Seksismi tiedotusvälineissä vs. seksismi todellisuudessa -vertailut ovat liiallista yksinkertaistamista. Baehrin mielestä tärkein metodinen ohje on ideologian käsitteen selvittäminen.

E. Ann Kaplan puhui päivän viimeisenä alustajana aiheesta *Psychoanalytical and Semiological Methods in TV-Research*. Kaplan kysyi, miksi semioottiset/psykoanalyttiset metodit ovat tulleet televisiotutkimukseen. Brittiläinen kulttuuritutkimus ja vasemmistoliiike ovat ilmeisesti olleet yksi vaikuttava tekijä. Yhdysvalloissa on keskitytty enemmän määrällisiin ja positivistisiin metodeihin, jotka irtautuvat marxilaisista ja arvottavista tutkimuserinteistä. Kaplan näkee merkittävänä feminististen elokuvantekijöiden tuotannon, joka asettaa tutkimukselle kysymyksen siitä, millainen on *female form*. Filosofistyyppisissä pohdintoissa kysytään, millaisia ovat seksuaalista subjektiviteettia konstruoivat prosessit. Mm. Kristeva on viitannut siihen, että naisen määrittely tapahtuu *poissaolon* ja *puutteellisuuden* näkökulmasta.

E. Ann Kaplan puhui myös amerikkalaisesta radikaalifeminismistä, joka on kiinnittänyt huomiota erityisesti perhe-elämästä annettuun kuvaan ja seksuaalisten vaihtoehtojen puutteeseen.

Post-strukturalistiseen tutkimukseen Kaplan laskee sellaiset nimet kuin Brecht, Althusser, Foucault. Kysytään, kuinka naiskatsoja suhtautuu elokuvaan, millainen teksti-lukija-suhde syntyy. Samalla kiinnitetään huomiota myös siihen, kuka tekstin tuottaa ja kenelle se on osoitettu. Naistutkimuksessa erityinen kiinnostus on kohdistunut "miehisen katseen" käsitteeseen (*male gaze*).

E. Ann Kaplan painotti sitä, että pitäisi aina pohtia, miten teksti

konstruoi subjektin - tosin hän toteisi ironisesti olevansa itse "feministisen diskurssin konstruoima".

Viimeisen kokouspäivän teemana oli *Women in TV Production - Equality and Strategy*. Esiintyjinä olivat Margaret Gallagher (*Myth and Reality in Women's Employment in Broadcasting*) ja Ulla B. Abrahamsson (*Strategies and results of the Equality-of-the-Sexes Programme in Swedish Broadcasting Corporation*). Alustuksissa käsiteltiin naisten konkreettista sijoittumista tiedotusalan ammatteihin ja mahdollisuuksia toimia tasa-arvon edistämiseksi.

Konferenssin aikana osanottajilla oli lisäksi tilaisuus katsella "vaihtoehtoista" ohjelmatuotantoa, kuunnella paneelikeskustelua ja osallistua iltatilaisuuksiin kööpenhaminalaisessa Naisten talossa. Anti oli niin runsas ja monipuolinen, että viikonkaan seminaari ei tuntunut riittävältä tärkeiden kysymysten puimiseen. Ennen kaikkea kokoontumiset osoittivat, että tiedotusalan naistutkijoilla on olemassa jo teoreettisestikin painavia perusteita omien näkökulmiensa ja tutkimuspanoksensa esille tuomiseen.